

BERGUVARNA på

Ännu på 1960-talet åkte Stockholms ornitologer till södra Östergötland för att lyssna på berguv. De var ovetande om att det fanns hoande berguvar i centrala Sörmland. Men detta var långt innan fågelskådarnas steg styrdes av pipande personsökare och information från databasen Svalan.

AV ÅKE ANDERSSON & BERTIL ÖSTERBERG

Hur länge berguvarna funnits på Jägareförbundets Öster Malma i Sörmland är det ingen som vet. Men uvarna har noga följts sedan 1970 och deras snart 40-åriga historia finns i anteckningar och märkningsprotokoll. I år, när en rikstäckande inventering av berguv genomförs, kan det finnas skäl att titta tillbaka på uvarnas historia.

En första rikstäckande enkätinventering av berguvar genomfördes i Sverige under 1940-talet och då rapporterades bara ett enda par i Sörmlands inland.

1948 uppvaktades en burhållen uv på Öster Malma av en vild partner. För jakt på kråka var det tillåtet att hålla uv i bur till och med 1968.

En vuxen uv fångades i en kråkfälla 1955 och ringmärktes av Lambert von Essen.

Hettade till

Häckningssäsongen 1960 hettade det till runt uvburen på Öster Malma. Den för kråkjakt hållna uven fick kontakt med en fritt flygande uv. Men burens nät blev ett hinder och honan, som var den som satt på utsidan, lade ägg i en foderhäck strax intill burens. Av denna olyckliga kärlek blev det naturligtvis ingen avkomma.

Vid tiden för nästa inventering, vid mitten av 1960-talet, hade Bertil Österberg, ➤

Öster Malmas berguvar har noga följts sedan 1970 genom Bertil Österbergs försorg. Kartan visar antalet fynd av berguvar som ringmärkts som ungar på Öster Malma. Fynden återges som siffror placerade ungefär där lokalerna ligger.

FOTO: STAFFAN WIDSTRAND

Återfynd Öster Malmas uvungar

Källa: Ringmärkningscentralen, Naturhistoriska riksmuseet

ÖSTER MALMA

FOTO: ERLING SCHÖN/N

Det är kanske inte så konstigt att människor förr i tiden trodde på bergatroll. En uvunge kan fara iväg över stock och sten så att vingarna ser ut som armar som viftar – inte helt olik en människa. Om man inte vet hur en uvunge ser ut så ligger trollteorin bra till. Den här ungen ringmärktes på Öster Malma 2006.

➤ lärare på Jägarförbundets jaktvårdsskola på Öster Malma sedan 1956, konstaterat häckning i en grannsocken. Och 1970 fastställdes den första häckningen på jaktvårdsskolans marker.

Kanske fanns det tidigare också andra berguvar som aldrig rapporterades in till inventeringarna. Klart är emellertid att berguvenns bestånd på 1960-talet var reducerat till följd av förföljelse och miljögifter. I stora delar av landet saknades berguven helt och det svenska beståndet uppskattades till mindre än 200 par, med en tydlig koncentration till Smålands, Östergötlands och Sörmlands kustområde.

78 ungar på vingarna

Berguvarna på Öster Malma har under åren 1970–2008 häckat på fem olika platser i berget. De har fått ut ungar under 32 av dessa 39 år.

Ett år har både en första och en andra äggkull rövats, troligen av grävling, och för sex år gäller att det är osäkert om

uvarna häckat eller om de misslyckats.

Eftersom endast de kända bohyllorna och deras närmaste omgivning kontrollerats kan det inte uteslutas att uvarna häckat i närheten åtminstone ytterligare några år – i så fall med okänt resultat.

Sammanlagt har 78 ungar noterats flygfärdiga, vilket betyder en genomsnittlig kullstorlek på 2,6 ungar per lyckad häckning. Räknar man in samtliga år, då inga ungar veterligt blivit flygga eller häckning inte kunnat fastställas blir det 2,0 ungar per år.

Det speciella med häckningsplatsen på Öster Malma är att den ligger i ett större hägn, som i stort sett utesluter att rävar och grävlingar kan ta sig in och ta berguvarnas ägg eller ungar. Faktum är att den först kända häckningen skedde strax efter hägnets tillkomst.

Därtill har man utvecklat en teknik att utfodra uvarna, för att bland annat minska förlusterna av vilt i hägnet.

Citat ur årsrapporten: ”På en plattform placerad på en stängselstolpe läggs

fångade kråkor. Första tidens utlagda byten förblev orörda. Inläringen löstes på följande sätt. En slagen gräsandhane låg huvudlös med avknipsade vingar under plattformen. Resterna av anden placerades på plattformen ovanpå ett par utlagda kråkor. Dagen därpå kunde vi se att uven lyft bort andvingarna, tagit andkroppen och tydligen återvänt för att hämta kråkorna.”

Kaniner ingår i dieten

Öster Malma har ytterligare en fördel. I uvarnas jaktrevir finns sedan något decennium vildkaniner. Och kaniner har bevisligen ingått i dieten.

Hos virginiauven, den nordamerikanska motsvarigheten till vår uv, avgörs både häckningsfrekvens och häckningsresultat i rätt hög grad av svängningarna i beståndet hos snöskoharen – en art som är mindre än vår vildkanin och som är ett viktigt byte.

Att uvarna dragit fördel av att kunna häcka i ett hägn som är någorlunda rov-

Kan bli gamla

Vi vet att uvar som hållits i bur kan bli mycket gamla. Ringmärkningarna på Öster Malma har också resulterat i återfynd av några uvar med hög ålder. Den vuxna uv som togs i fälla på Öster Malma redan 1955 återfanns 1975 i dålig kondition och var alltså minst 20 år gammal.

Två ungar från Öster Malma uppnådde 18 års ålder – den ena brändes ihjäl på en elledning och den andra påträffades utan huvud.

Allra äldst av svenskmärkta uvar är två som hann bli 24 år och 9 månader. En schweizisk uv håller för närvarande världsrekordet, den är över 31 år gammal. □

Inventering av berguv

En rikstäckande inventering av berguv kommer att genomföras av Sveriges ornitologiska förening, SOF, under 2009. Inventeringen drivs tillsammans med de olika berguvsprojekten i Sverige.

SOF har fått medel från Naturvårdsverket att genomföra en större analys och i den studien ingår bland annat att se över vilken kunskap som saknas för att kunna erhålla en bättre bild av berguvs status i olika delar av landet. Man kommer också att studera betydelsen av berguvsprojektens utsättningar.

Från vissa delar av landet har det kommit signaler om att berguven minskat, men någon total nedgång

FOTO: STAFFAN WIDSTRAND

har inte kunnat verifieras. Läget är osäkert då arten är svårinventerad, och senast berguven riksinventerades var 1994.

Om du vill rapportera dina observationer av berguvar, kontakta då Conny Philipsson på 0455-812 88 eller filip.cph@tele2.se. □

djurssäkert är sannolikt. Om vi antar att skyddet från fyrfota rovdjur i första hand påverkar andelen lyckade häckningar, kan vi konstatera att predation sannolikt orsakat misslyckad häckning under två år.

Fler ägg och ungar

Om vi ser Öster Malma som ett revir som varit besatt hela studieperioden har ungar kommit på vingarna åtminstone under 32 år vilket är 80 procent av åren under studieperioden.

Det finns en annan mångårig undersökning av berguvs häckning att jämföra med. I Östergötlands och Sörmlands kustnära delar har Viking Olsson studerat uvar under ungefär samma tidsperiod. I den studien landar andelen par som lyckats på drygt 40 procent.

Säkert har Öster Malmas uvar genom den rika tillgången till byten också varit i bättre kondition inför häckningen än de flesta andra par.

Den rika tillgången på föda borde

kanske främst ge effekt på antalet flygfärdiga ungar.

Äggkullens storlek är större på Öster Malma än vad som anges i handböcker, där olika studier har redovisat medelkullstorlek mellan 2,3 och 3,0, medan uvarna på Öster Malma haft 3,5 ägg per kull. Det har varit få fall där ungarna ätits upp av syskon.

I handböcker anges 0,9-1,3 flygga ungar per revir. I den tidigare nämnda östsvenska studien var resultatet 0,7 ungar. Öster Malmas berguvar fick fram 2,0 ungar per påbörjad häckning.

Vad berättar återfynden?

Av de sammanlagt 78 märkta uvungarna har 18 inrapporterats under årens lopp. Tre har återfunnits i sydligaste Uppland, alla andra i Sörmland. Fynden ligger i genomsnitt 25 kilometer från Öster Malma. Längsta distans är 77 kilometer (Bålsta i Uppland).

Kustområdet tycks vara mest attraktivt och bara en enda har återfunnits väst-

er om märkplatsen. Ungarna har således valt att stanna inom ett ganska begränsat område. Det är därför läge att konstatera att uvarna på Öster Malma nog bidragit en hel del till uvens återkomst i denna del av landet.

Invandrare från Småland

Men det finns också en invandrare. En morgon i augusti 2002 satt två uvar i den öppna uvburen. De fångades in med håv.

Den ena var en årsunge från Öster Malma, men den andre var tolv år gammal och märkt som unge i nordvästra Småland. En förflyttning på 182 kilometer, vilket alltså är långt för en berguv.

Det längsta avståndet mellan märkplats och fyndlokal för en vildfödd svensk uv är 528 kilometer – från Halland till Trysil i Norge.

Fyra berguvar från Öster Malma har avlidit genom att de flugit på eller bränts av ledning, tre är trafikdödade, två är funna utmärglade och två är fångade, kontrollerade och frisläppta. □